

ЩОБ ВРЯТУВАТИ НАЙБІЛЬШУ РІЧКУ СХІДНОЇ УКРАЇНИ, потрібні не лише кошти, а й нормативне забезпечення

На Донеччині взялися за оздоровлення басейну Сіверського Дінця — найбільшої річки Східної України, яка живить прісною водою три області — Харківську, Донецьку і Луганську. З поверхневих водних об'єктів басейну ріки 284 користувачі беруть 1085 млн куб. м води (в т.ч. майже 208 млн — промисловість, понад 802 млн — житлово-комунальне і майже 75 млн куб. м — сільське господарство). Найбільший забір води здійснюється в Донецькій області — понад 633 млн кубометрів. 288 підприємств скидають понад 676 млн куб. м зворотних вод назад в річку та її притоки, з них майже 179 млн куб. м — забруднених.

Зважаючи на те, що Сіверський Донець протікає по густонаселених територіях з розвинутою промисловістю та високим ступенем розробки корисних копалин і зазнає великого антропогенного навантаження, торік керівництво області ініціювало прийняття державної цільової програми для оздоровлення басейну ріки.

Про реалії і перспективи цієї справи ми бесідуємо з начальником Головного управління Держземагентства у Донецькій області Наталією СІГТОВОЮ.

ІЗ ДОС'Є:

Наталія Сігітова народилася у місті Макіївка Донецької області. Після закінчення Воронежського сільгоспінституту ім. К.Д. Глінки за фахом інженера-землепорядника два роки працювала інженером-землепорядником «Південдіпрозему» в Ростові-на-Дону, потім сім років на виборній комсомольській роботі Гірняцького району м. Макіївки. З 1991-го по 2007-й: заступник начальника управління із землекористування та землеустрою виконкому Макіївської міськради, начальник Харцизького міськуправління земельних ресурсів, заступник начальника Головного управління земельних ресурсів у Донецькій області. У 2007-2009 роках посідала посади начальника управління державної експертизи землепорядної документації та ліцензування, начальника управління моніторингу земельних відносин в Держкомземі України. У квітні 2010 року призначена начальником Головного управління Держкомзему у Донецькій області.

ФАКТ

Загальна довжина Сіверського Дінця 1053 км, в межах України — 723 км. На нашій території у її басейні налічується 158 водосховищ загальним об'ємом 1605 млн куб. м і три водосховища об'ємом понад 100 млн куб. м.

Насамперед слід зазначити, що це проблема не тільки України. Сіверський Донець бере початок на Белгородщині і, перетнувши у своїй середній течії три регіони України, знову повертається в Росію, де на території Ростовської області впадає у річку Дон. Зрозуміло, що виправити ситуацію самотужки ні у Росії, ні в Україні не вийде. Тому це питання не перший рік порушується на міжнародному рівні, і вже досягнуто певних домовленостей про співпрацю.

Зокрема, у 1992 році було укладено Угоду між урядами України та Російської Федерації про спільне використання та охорону транскордонних водних об'єктів, в тому числі й басейну Сіверського Дінця. У лютому 2001-го у Харкові керівники Белгородської, Харківської, Донецької, Луганської та Ростовської областей прийняли Меморандум про спільні дії з охорони та використання вод басейну ріки Сіверський Донець.

На виконання домовленостей, досягнутих у ході робочого візиту Президента України до Росії 26 листопада 2010 року, для участі у четвертому засіданні Українсько-Російської міждержавної комісії та засіданні Координаційної ради Міжрегіональної екологічної програми з охорони та використання вод басейну ріки Сіверський Донець розроблено відповідну програму заходів.

В Україні діє міжвідомча комісія, до складу якої входять представники обласних органів самоврядування, великих користувачів, контролюючих і водогосподарських органів, підприємств, які здійснюють експлуатацію регулюючих водосховищ. Її рішення є обов'язковими для виконання всіма учасниками водогосподарського комплексу, а Сіверсько-Донецьке басейнове управління координує їхні дії та контролює дотримання встановлених режимів роботи. У грудні 2007 року створено Басейнову раду — дорадчий орган з прийняття рішень, які мають забезпечити умови

для узгодженого водокористування на території басейну в межах України. У 2010 році між облрадами та ОДА трьох областей і Сіверсько-Донецьким басейновим управлінням водних ресурсів було підписано Угоду про спільне користування, охорону та відтворення водних ресурсів басейну річки Сіверський Донець.

— Який зараз стан річки і наскільки можна його поліпшити?

— Учені запевняють, що екологічний потенціал басейну ще не вичерпаний. І якщо зменшити антропогенну дію (тобто вплив людини на екосистему) та відновити нормальні умови існування екосистем, він здатний самовідновитися і забезпечити якісною водою населення, а також стійкий розвиток усіх п'яти областей.

Згідно з висновками Українського науково-дослідного інституту екологічних проблем, стан річки у верхів'ї української частини за середніми значеннями показників оцінюється як «добрий» — щодо екології — і як «досить чистий» — щодо чистоти річкової води. Але вже після впадіння лівої притоки — Уди — ця оцінка погіршується, а відрізок, що починає-

ться трохи нижче Лисичанська і простягається на 425 км, є найбільш забрудненим.

Високе загальне забруднення зберігається до самого кордону, змінюючи оцінку з третьої категорії біля верхів'я, на кордоні з Белгородщиною, на четверту категорію — перед кордоном з Ростовською областю. При проходженні через територію України приблизно вдвічі зростає і сольове забруднення Сіверського Дінця — сульфатами, залізом, важкими металами, які «скидають» у річку її притоки: Уда, Бахмутка, Казений Торець, Верхньо-Біленька, Лугань.

Щоб ви могли уявити собі ситуацію, кілька слів про Бахмут (або Бахмутку), що протікає через Артемівськ, який, до речі, до 1924 року (а веде він свій літопис з 1571-го) називався так, як і річка. Місто періодично плавало у воді. І тільки коли в 60-ті роки минулого століття русло розчистили, ситуація значно поліпшилася. Але зараз ріка знову зазіхає на міські території. Русло Бахмутки засмічене, замулене, заросле. Стічні води сюди скидають без попереднього очищення, берегові укріплення зруйновані, нижні плити цих укріплень опинилися під метро-

вим шаром мулу. А загалом ріка замулена на 1,5 — 2,7 м. Вона втратила свою дренажну здатність, через що рівень ґрунтових вод постійно підвищується.

— Що вирішено зробити в першу чергу?

— Перш за все треба навести порядок на водозбірних площах не тільки самого Сіверського Дінця, а і його приток. Винести у натуру межі прибережних захисних та водоохоронних зон, нанести їх на карти, з якими працюють фахівці, органи місцевого самоврядування та виконавчої влади. Незаймані природні комплекси внести до планів розвитку природно-заповідного фонду.

Серед першочергових заходів, намічених управлінням водного господарства, — розрегулювати русла річок, ліквідувати несанкціоновані та безгоспні греблі й запруды, які створюють небезпеку під час повені, а у літній час є додатковим джерелом забруднення, цвітіння.

Програму намічено реалізувати у два етапи. За результатами першого етапу очікується зменшення забрудненості водних об'єктів басейну в Харківській області — з третього на другий клас, в Донецькій — з четвертого на третій, в Луганській — з п'ятого на четвертий-третій. Планується повністю припинити потрапляння в річку неочищених стічних вод. Діючі каналізаційні очисні споруди побудовані у 60-80 роках минулого століття, на багатьох з них залізобетонні й металеві конструкції руйнуються, технологія очистки застаріла. Отже, необхідно будувати нові з використанням сучасних технологій очистки.

Крім того, в басейні річки на території Артемівського, Краснолиманського, Слов'янського районів схемами техніко-економічного обґрунтування щодо використання та охорони земель передбачено консервацію 260 гектарів деградованих земель, а також створення захисних лісових насаджень на площі 200 гектарів.

Реалізація проектних пропозицій дасть можливість не лише запобігти засміченню та забрудненню річки, знищенню навколородних рослин, а й встановити режим обмеженої господарської діяльності, обґрунтувати необхідність проведення агротехнічних, лісомеліоративних, гідротехнічних та санітарних заходів у межах прибережної захисної смуги, що слугуватиме підставою для розробки нових робочих проектів.

— Що із запланованого зроблено і за які кошти?

— Уже встановлені і затверджені прибережні захисні смуги уздовж Сіверського Дінця в місті Святогірську й уздовж Азовського моря на території Маріуполя. Торік ми розпочали встановлення прибережної смуги вздовж Азовського моря за межами населених пунктів, а також у межах сіл Урзуф і Бабах-Тарама, нині ця робота триває. На Сіверському Дінці роботи фінансувалися із обласного фонду охорони навколишнього природного середовища, а на Азовському узбережжі — за рахунок коштів Маріупольської міської ради.

У планах нинішнього року — розчистити русло Бахмутки на території Артемівська, вивезти мул і очерет, побудувати очисні споруди для зливових стічних вод. А протягом наступних двох років — укріпити береги коробчастими габіонами. Цей проект був розроблений за кошти місцевого фонду охорони навколишнього середовища (255 тис. грн), а загальна його кошторисна вартість сягає 29 млн гривень.

Нинішнього року, на першому етапі, плануємо також розробити проект землеустрою прибережної захисної смуги вздовж річки Сіверський Донець на території Артемівського, Краснолиманського та Слов'янського районів за межами населених пунктів.

На другому етапі межі прибережної захисної смуги вздовж річки фахівці будуть виносити в натуру. Проекти землеустрою для встановлення прибережної

захисної смуги водних об'єктів розробляються на замовлення орендарів.

Та які б гарні програми не приймалися на обласному чи місцевому рівнях, виконати їх тільки власними зусиллями неможливо, оскільки це проблема, як я вже говорила, міждержавна, що потребує координації дій України і Росії, причому більшість водних об'єктів є загальнодержавного значення. Крім того, заходи, спрямовані на її вирішення, — міжгалузевого і міжвідомчого характеру, потребують значних бюджетних коштів. За попередніми підрахунками, загальна кошторисна вартість робіт з розробки проекту землеустрою для встановлення прибережної захисної смуги вздовж річки Сіверський Донець тільки на території Донецької області — понад 580 тис. гривень.

Тому керівництво області звернулося минулого року до Прем'єр-міністра України Миколи Азарова з проханням прийняти Державну цільову програму для оздоровлення басейну Сіверського Дінця. Крім того, направлено звернення до співголів української сторони єврорегіонів Слобожанщина і Донбас з пропозиціями щодо координації проектів транскордонного співробітництва задля вирішення проблем Сіверського Дінця на міждержавному рівні. Попросили і профільний комітет Верховної Ради України посприяти у фінансуванні заходів, пов'язаних з оздоровленням ріки.

Недавно, 28 березня, в облдержадміністрації ми розглядали проект Державної цільової екологічної програми на 2014–2018 роки і вирішили клопотати перед Кабінетом Міністрів України про проведення узгоджувальної наради, щоб доопрацювати цей документ за принципами басейнового підходу і врегулювати правові підстави для затвердження програми.

— **Усе впирається в гроші?**

— У першу чергу, так. Але не тільки в гроші. На жаль, в Україні, незважаючи на значну кількість нормативно-правових і нормативно-технічних документів, проблема забудови, реконструкції, реновації прибережних територій в межах населених пунктів не вирішувалася і не вирішується. Існує протиріччя між містобудівними й іншими нормами у питаннях встановлення розмірів водоохоронної зони і прибережної захисної смуги на забудованих територіях. Багато залежить від того, де розташована земельна ділянка — в межах чи за межами населеного пункту. Разом з тим, межі прибережних захисних смуг та водоохоронних зон встановлені лише для невеликої кількості об'єктів, як на Донеччині, так і по всій Україні.

На практиці у більшості випадків органи самоврядування надають земельні ділянки в користування за відсутності сучасної містобудівної документації та встановлених в натурі меж прибережних захисних смуг.

Як відомо, в прибережних водоохоронних захисних смугах законодавством встановлено більш суворий режим господарської діяльності, ніж на решті території водоохоронної зони. Згідно зі ст. 89 Водного кодексу і ст. 61 Земельного кодексу України у прибережних смугах забороняється розорювати землі (крім випадків, якщо це робиться для залуження чи заліснення), а також займатися садівництвом чи городництвом, зберігати і застосовувати пестициди і добрива, влаштовувати літні табори для випасу худоби, скидати сміття, гній, інші відходи, мити машини. Забороняється влаштовувати кладовища. А також будувати будь-які споруди (крім гідротехнічних, гідрометричних і лінійних), у тому числі бази відпочинку, гаражі, стоянки для автомобілів.

При цьому законодавець передбачив, що об'єкти, які знаходяться в прибережній захисній смузі, можуть експлуатуватися, якщо не порушується режим її використання. Разом з тим, процедура виносу за межі прибережної захисної смуги

об'єктів, не придатних для експлуатації, або таких, що не відповідають встановленим режимам, не визначена. Ветхі будинки на березі, так само як і розташовані тут споруди, що не забезпечують санітарно-гігієнічних умов, не можна реконструювати, оскільки будівельні роботи у цій зоні заборонені, їх треба зносити у примусовому порядку. А як бути з компенсацією втрат власнику? Не виписана також процедура відведення нової земельної ділянки для будівництва. При існуючій нормативно-правовій базі у випадку винесення об'єкта міняються фактичні раніше встановлені межі водоохоронної зони. У ній біля водойми буде «біла пляма».

Як свідчить аналіз сучасного стану забудови прибережних територій і дозвільних документів на об'єкти нерухомості, відмови органів місцевого самоврядування і держадміністрацій щодо надання ділянок під забудову поблизу водойм часто мотивуються тим, що об'єкт буде розташовуватися в прибережній захисній смузі або в межах зон санітарної охорони. Але через відсутність у переважній більшості узгодженої землевпорядної документації щодо водоохоронних зон така відмова не має під собою достатніх підстав, і її легко оскаржити в суді.

Отже, без чітких і логічних правил бізнес на землях водного фонду існує і буде існувати, не дотримуючись вимог екологічного і санітарного законодавства для експлуатації земель. Відсутність суворих вимог забудови цих земель стоїть на заваді благоустрою водних об'єктів у межах населених пунктів і розвитку відповідної інфраструктури.

Ми дуже сподіваємося, що під час підготовки державної програми для порятунку Сіверського Дінця звернуть увагу й на нормативне забезпечення цього питання, що вкрай необхідно для збереження в цілому водного фонду України.

**Тетяна КОЛЯДИНСЬКА,
Володимир ЗВІРКО**

Донецьк